

Historiaren ibilbidea

HISTORIA AUREA

Denboraren eskala

Gizadiaren bizitzak izan dituen aldi desberdinak kokatzeko balio du. Milurtekotan (mila urteko denbora bitartea) eta mendetan (ehun urteko aldiak) neurtu ohi da. Euskal Herrian bezala erlijio kristaua nagusi den herrietan, Kristoren jaiotza-urtea hartzen da abiapuntutzat (K.a. = Kristoren aurreko; K.o. = Kristoren ondoren).

-1.000.000 urte

Lehen gizon-emakumeak Afrikan, Asian eta Europan bizi ziren. Harri landuaz lanabesak egiten zituzten, eta ehizaz eta arrantzez bizi ziren.

-800.000 urte
Sua aurkitu zuten eta pixkanaka-pixkanaka erabiltzen ikasi.

1.000

ANTZIN AROA

-100 urte

Legioei esker, Erromak inperio zabal baten aginteari eutsi ahal izan zion bost mende inguru.

-500 urte

Greziako zibilizazioa oso aurreratu izan zen bere garairak Atenas hiria gain-gainean, Palas Atenea jainkosaren omenez eraikitako Paternon izeneko tenplua zegoen.

1.000

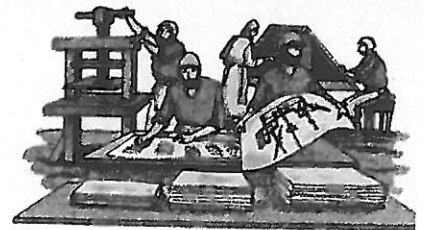
ERDI AROA

XV. mendea

1095. urtea

Erljioak eraginda, zaldun eta soldadu kristau asko Lur Santuetara joan ziren, musulmanei gerra egiteko eta Jerusalem askatzeko: *gurutzadak* ziren.

1450. urtea

Inprimategiaren asmakuntzak, liburuak merketu eta ugaltzeko aukera ekarri zuen.

7.000

6.000

-30.000 urte

Gizakiak bere lanabesak hobetzen ikasi zuten. Harria egokiago lantzen zuten eta ehizatutako animalien hezurak erabiltzen zituzten.

-7.000 urte

Lurra lantzen eta animaliak hezitzen ikasi zuten. Nekazariak bihurtu ziren.

2.000

3.000

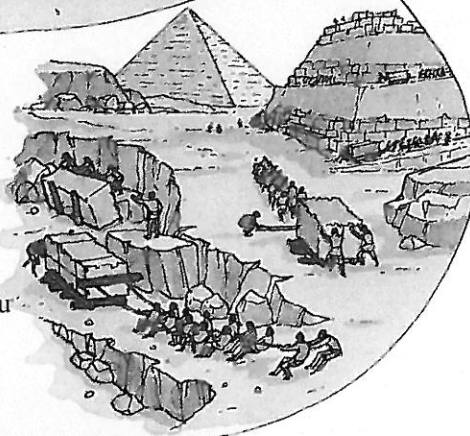
-3.500 urte

Idazkeraren erabilerak, Historiaren abiapuntu eta hasiera markatu zuten.

-4.000 urte

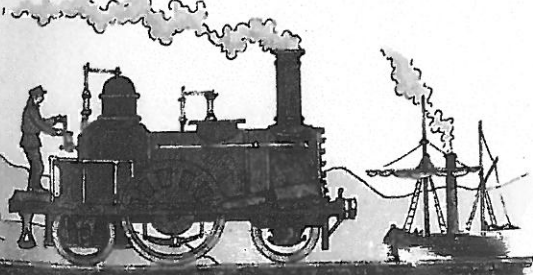
Lehenengo gizarte antolatuak azaldu ziren. Egiptoko zibilizazioa Niloren haranean sortu zen.

ARO MODERNOA

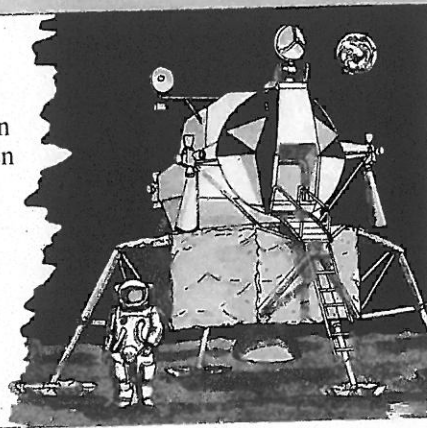
1840. urtea

Lurrin-makinaren asmakuntzak beste zenbait aurrerapen handiren hasiera markatu zuten, garraiobideena batez ere.

1969. urtea

Gizakia lehen aldiz iritsi zen ilargira.

Ereko jauntxoak

Gaztelua

Jauntxoen bizilekua zen, etsaien erasoetatik babesteko eraikia. Inguruko biztanleak bertan gordetzen ziren arriskua zegoenean.

dorre nagusia

behatokia

almena

dorrea

zelatarien bidea

ertzeko dorrea

gaztelu-begia

Jauntxo gerrariak

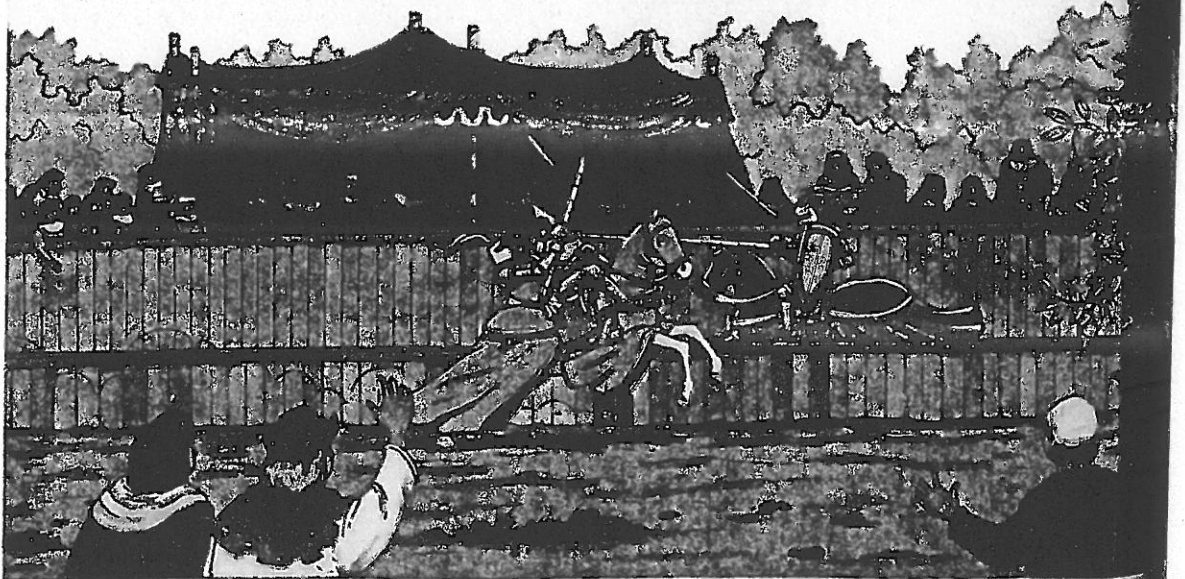
Gerra, gudua, borroka... ziren jauntxoen zeregin nagusiak. Ez zuten beste lanik egiten. Bake garaietan, torneoak egiten zituzten, edota ehizan jarduten zuten.

Torneoetarako arauak

Seinalea emandakoan, bi zaldunak elkarren aurka abiatzen ziren, batak bestea zalditik botatzeko asmoz. Zaurituak sarritan izan ohi ziren, inoiz hilak ere bai. Irabazleak galtzailearen zaldia eta armadura bereganatzen zituen.

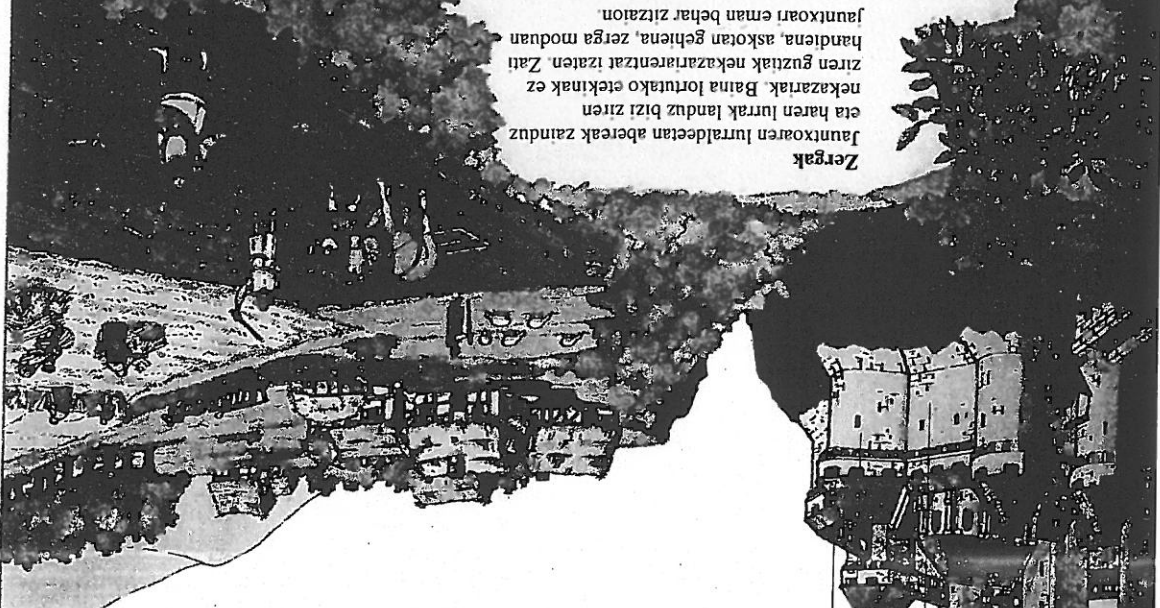
Jauntxo borrokazaleak

Euskal Herriko jauntxoak, ahaide nagusiak, talde edo bandotan (oinaztarrak, ganboatarrak, beamondarrak, agramondarrak...) antolatuta zeuden eta elkarren arteko borroka odoltsuak ugariak izan ziren euskal lurraldeetan.

Nekazarien lana
 Garai hartako gizon-ernakume gehienak nekazaritza ziren. Jauntxoaren lurrak lan- tzen zituzten eta bizimodu gogorra zuten. Batzuek, *jopuek*, ez zeukaten lur horiek uzteko baimenik.
 Etxola kaskarretan eta oso egoera penagarrian bizi ziren.

- zubi altxagarria
- ate-sarea
- eliza txoa
- harresiko horma
- alboko dorrea
- gezi-leiho
- hornazuloa

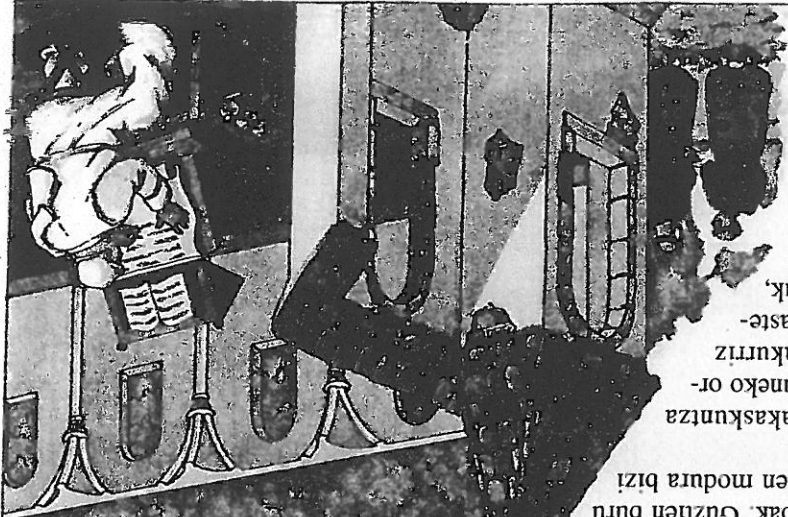
Zergak
 Jauntxoaren lurraldeetan aberreak zanduz eta haren lurrak landuz bizi ziren nekazaritza. Baina lortutako etekinak ez ziren guztiak nekazarientzat izaten. Zati handiena, askotan gehiena, zerga moduan jauntxoari eman behar zitzaion.

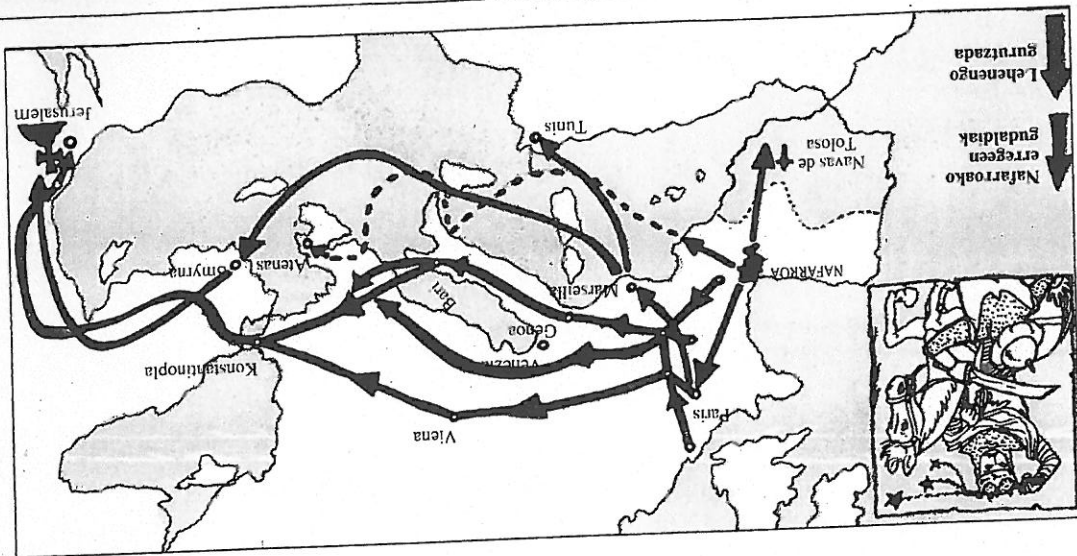
Monastegiak: otolitz eta ikasketak leku

Monastegien bidez hasieran, eta elizen bitartez ondoren, kristautasuna pixkanaka sartzen joan zen Euskal Herrian.
 Herrietan *apatzak*, eta monastegietan *frailak* eta *mojak*, ziren garaiko erlijiosoa. Guztien buru gotzariak zeduten, eta jauntxoaren modura bizi ziren.

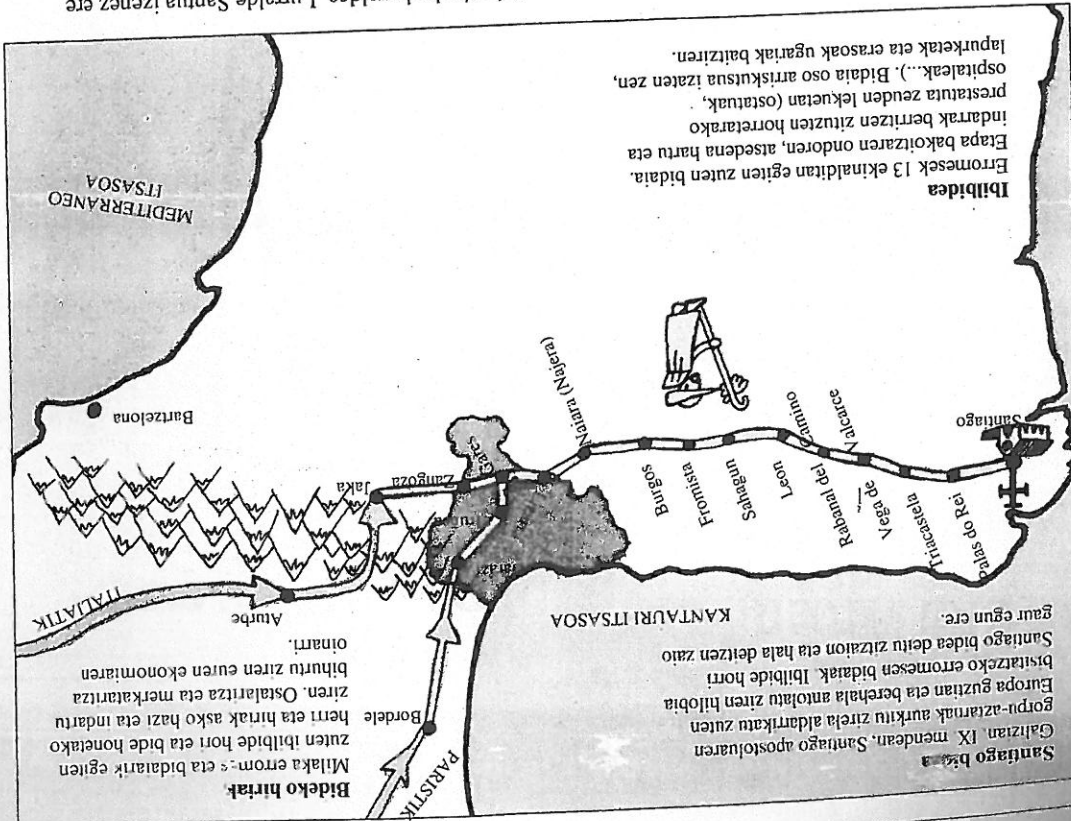
Garai hartako kultura eta irakaskuntza fraileen eskutian zegoen. Eguneko ordu asko ematen zituzten irakurri eta idazkizunak kopiatuz. Monastegiak eta izkribuak beste eginkizun batzuk, otolitz, kantua eta eskulanak ziren.

Eskuzkribuak
 Eskuz idatzitako liburua ziren. Pergaminotik idazten zuten garai hartan. Landuak arkume-larruz egiten zuten pergaminoa. Askotan, marrazki edere z apandua izaten zuten eskuzkribu hauek.

Musulmanen aurkako gudaak
 Erdi Aroan guda ugari izan ziren kristauen eta musulmanen artean. Gaztela, Aragoa eta Nafarroako erregeak musulmanen aurka ibili ziren. Nafarroako Antso VII.a Azkarra, 1212. urtean, garaipean sonatu lortu zuen *Navas de Tolosa* izeneko porajea. Han, musulmanen kanpamendua inguratzen zuten kateak hautsi eta berrura sartu zen bere gudariek. Geroztik, Palestina Kristoren sortekua izan zelako, musulmanen mendeko geratu zenean, lurralde haiekara joateko eta borroka egiteko, **Gurtzadak** antolatatu zituzten Nafarroako errege eta Aita Santuek. Eurorako Teobaldo II.ak ere parte hartu zuen (1238-1242) horrelako gurtzada batean. Beste nafar batzuek, Tunisera (1270) eta Albaniara (1366-1420) jo zuten konkista berrien atzetik.

Erdi Aroa: Erromesak eta gurtzadak

Santiago bidaiak
 Galizian, IX. mendean, Santiago apostoluaren gorpuztarnak aurkitu zirela aldarrikatu zuten Europa guztiaren eta berehalako ziren hilioia birstatzeko erromesen bidaiak. Ibilbide horri Santiago bidea deitu zitzaion eta hala deitzen zaio gaur egun ere.

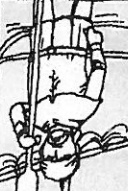

Bideko hiriak
 Milaka erromesek eta bidaiariek egiten zuten ibilbide hori eta bide honelako herri eta hiriak asko hazi eta indartu ziren. Ostalaritza eta merkataritza bihurtu ziren euren ekonomiararen oinarri.

Ibilbidea
 Erromesek 13 ekinaldian egiten zuten bidaiak. Etapa bakoitzaren ondoren, alsedena hartu eta indarrak berritzen zituzten horretarako prestatuta zuden lekuekin (ostatuak, ospitaleak...). Bidai oso arriskutsua izaten zen, lapurketak eta erasoak ugariak baitziren.

Euskaldunak Erdi Aroan

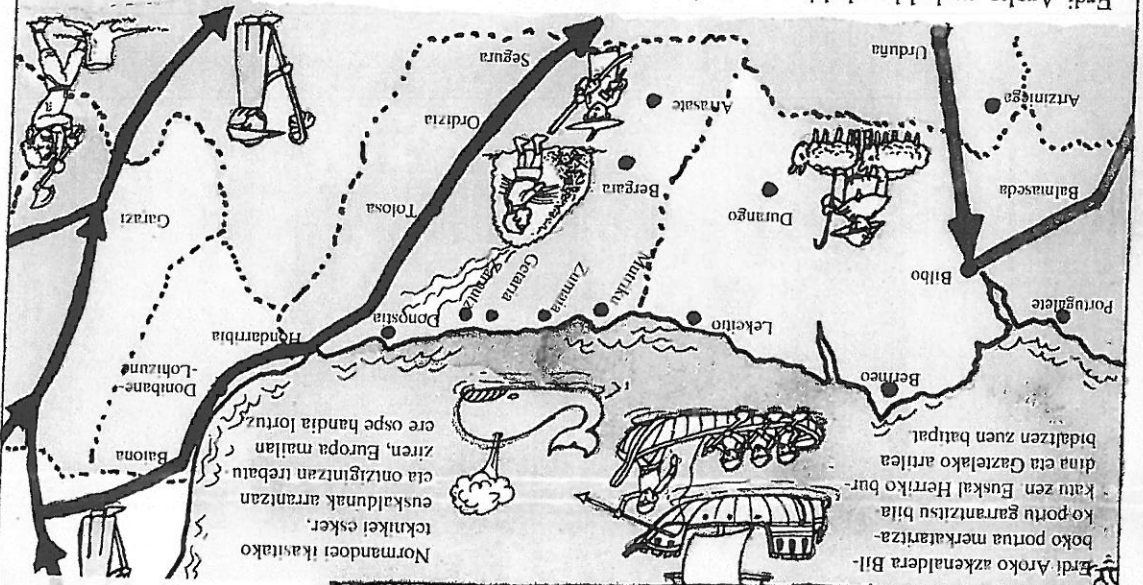
HISTORIA

XII. mendeko euskaldunen lanbide desberdinak, Santiago bideko ertomesen arabera.

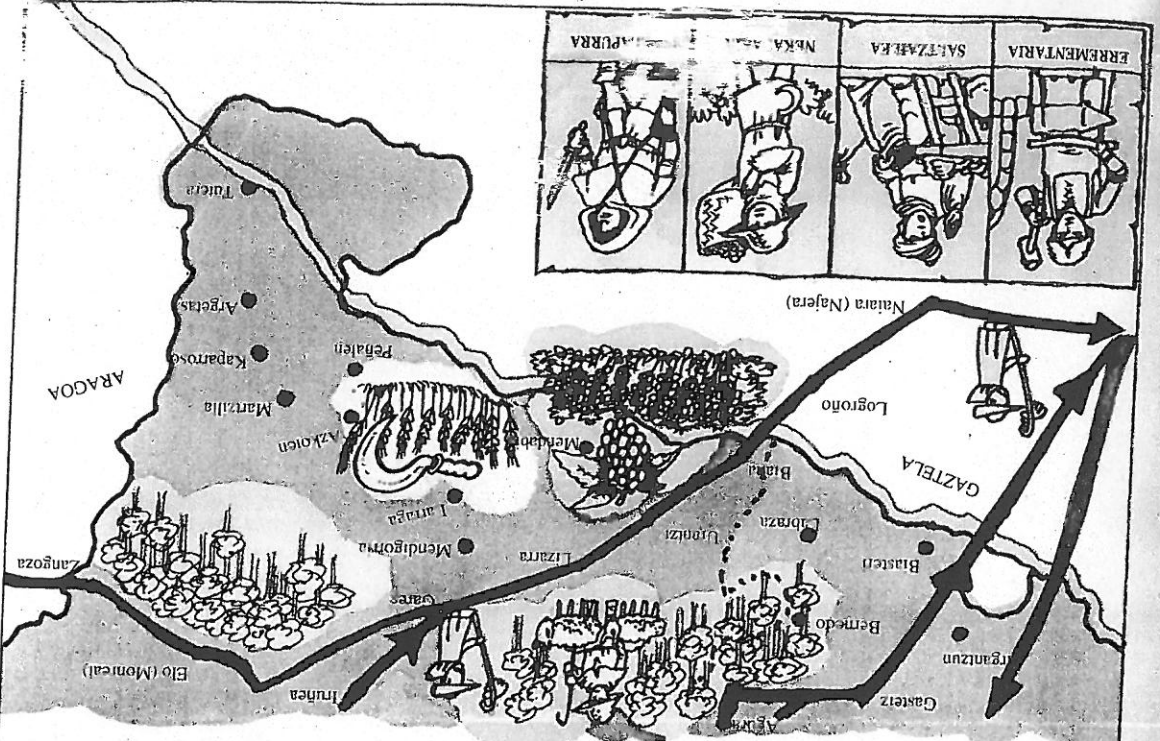
	MERKATARIA
	ERROTARIA
	ARRANTZALEA
	OLARIA
	OSTALARIA
	ARTZAINA

Erdi Aroko azkenaldiera Bilboko portua merkataritza-boko portua merkataritza-kopuru garrantzitsu bila-katu zen Euskal Herriko burdina eta Gaztelako artilea bidaltzen zuen baitupal.

Normandoiak hasitako teknikei esker, euskaldunak arrantzan eta ontzigen zian trebatu ziren, Europa mailan ere ospe handia lortuz.

Erdi Aroko euskaldunak bi eremu edo zonalde zeharo desberdinetan bana daitezke: alde batek itsasertz eta barruko mendi eta haranetakoak; eta besteik lautadetan eta Ebro ibaiaren bi aldeetan kokatuak. Erdi Aro osoan zehar, oso bizimodu desberdina izan zuten zonalde batekoek eta besteek.

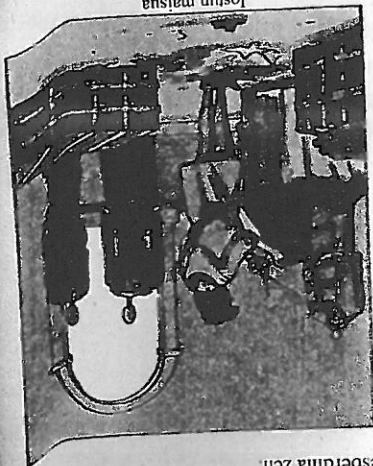

	ERREMENTARIA
	SARTZAMEA
	MEKA
	MEKA PURRA

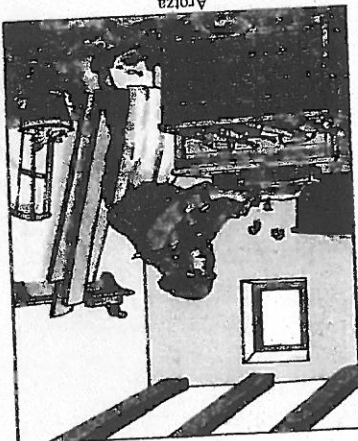
Erdi Aroko herriak

Euskal Herriko lehen herri eta hiriak, txikiak eta gutxi ziren: baitapat, Nafarroako eta Arabako lurraldeetan ke naturik zeuden.

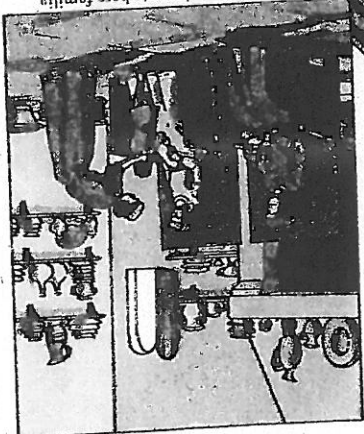
XII-XIV mendean bitartean ugaldu egin ziren herriak eta hiriak. Bertako biztanleak leen bizimodua eta baserr, landexie eta gaztelu ingurutako nekazaritena zeharo desberdina zen.

Josun maisua

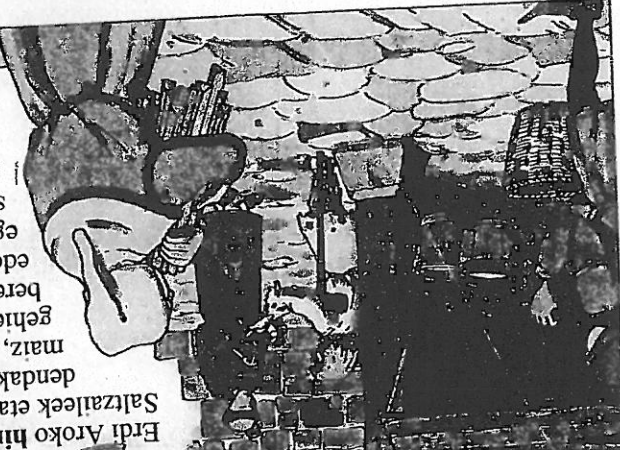

Aroiza

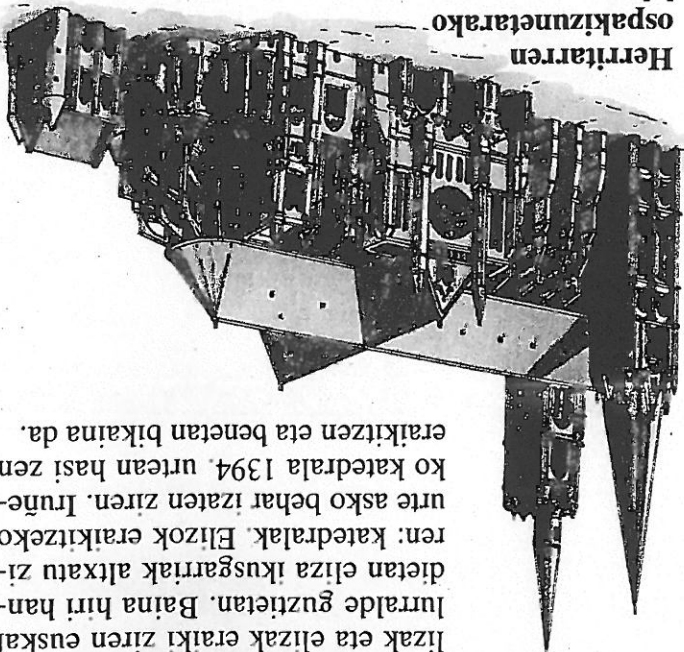

Onzigitle maisua eta bere familia

Erdi Aroko hiria txikia izaten zen eta hartaraz ingurua Saltzailleek eta eskulaniagileek kale estuetan zeuzkaten dendak eta lantokiak. Kaleak zikinak izaten ziren gehenek irakurtzen eta idazten ez zekitene beren ikurrak zintzilik jartzen zituzten denak edo lanegietako ataburuetan. Hiriko etxe egurrezkoak izaten ziren gehienetan eta suteek kalte izugarriak eragiten zituzte. Euskal gutxi herri eta hiriak izan ohi ziren, lagunetik gorako hirak oso gutxi zirelako. Herrian, Iruña, Gasteiz, Tudera... zirelako. Aroan Euskal Herriko hiri nagusiak.

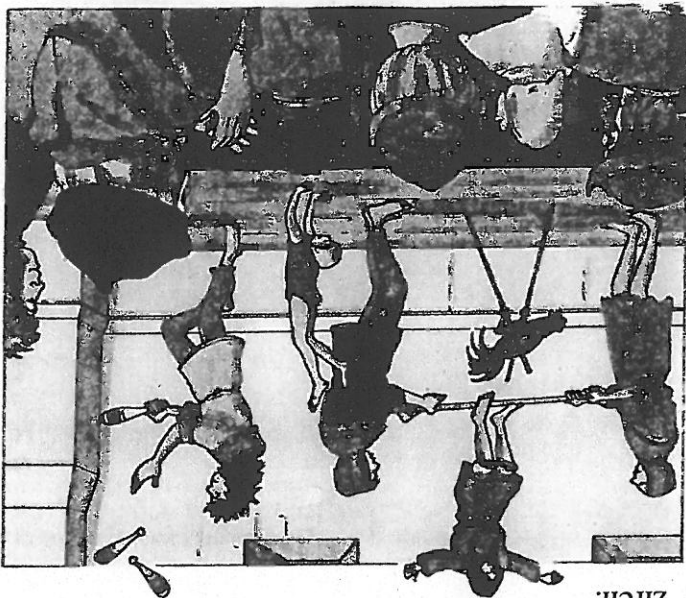

Katedralen garaia
 Erdi Aroan, eta erlijio kristaua in-
 dartzan joan zen heinean, base-
 lizak eta elizak eraiki ziren euskal
 lurralde guztietan. Baina hiri han-
 dietan eliza ikusgarriak altxatu zi-
 ren: katedralak. Elizok eraikitze-
 urte asko behar izaten ziren. Iruñe-
 ko katedrala 1394. urtean hasi zen
 eraikitzen eta benetan bikaina da.

**Herritarren
 ospakizunetarako**

Garai honetan, katedrala ez zen otitzerako lekua
 bakarrik. Berez horretarako zena, inoiz balzar-areto
 bilakatzen zen, edo artisku unetarako babesleku, eta
 baita saltzailen aterpe ere.
 Katedral aurretan, antzerki saio bereziak egiten
 ziren: *misterioak*.
 Bertsolariak, koblakariak, akrobatak... ere aritzen
 ziren.

Jauntxoetatik aske
 Jauntxoan aginte gogorran, eta askotan
 gehiegikeriet, ihes egiteko paraje jakin
 bateko bizilagunak elkartu eta herriak
 sortzen hasi ziren, erregen laguntza eta
 babesarekin. Erregeak, sortze-agiria eta
 udalerrit forua (lege berezia) eman ohi
 zieten herri horiei.

Merkatariek eta

eskulangileak
 Herrietako jendea lanbide
 ezberdinetan aritzen zen.
 Baziren arotzak, larrugileak, sal-
 ferratzaileak, ontzigitzeak, sal-
 erosleak... Herrietan ez zegoen
 jauntxoan menpeko zerbitzari
 edo jopurrik, denak libreak ziren.
 Hiri eta herri hauek antolatuz,
 bizimodu berria erratu zuten.

